

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

R. BRANDS / DEN HELDER

Het volgen van Jezus (3)

(Lukas 9 : 57-62)

Tenslotte is er die derde man in het bijbelgedeelte, dat we overdenken. Ook die man komt, net als de eerste, spontaan, al is hij lang zo enthousiast niet. Hij ziet veel leeuwen en beren op de weg. Hij beseft, dat het volgen van Jezus heel wat kosten zal en hij ziet daar tegen op. Met weemoed denkt hij aan zijn huisgenoten. Hij wil Jezus wel volgen, maar zijn hart trekt naar zijn huis; hij moet daar kennelijk veel achterlaten. Hij vraagt dan ook of hij nog afscheid mag gaan nemen. Maar hij krijgt dan te horen: „Niemand, die de hand aan de ploeg slaat en ziet naar hetgeen achter hem ligt, is geschikt voor het Koninkrijk Gods.” Weer — zo constateren we — maakt Jezus het zijn volgelingen niet bepaald gemakkelijk. En omdat we dat niet zo direkt begripen, vragen we naar het „waarom” van dat sterke dilemma. Je kunt — zo vinden wij misschien in ons hart — toch best afscheid nemen en je toch geven aan de zaak van Gods Koninkrijk. Maar als we het zo zeggen stellen we een ander dilemma dan wat hier in Luk. 9 gesteld wordt. We moeten wel goed zien, wat hier nu het eigenlijke dilemma is. Het gaat hier er om, waar je jezelf aan bindt: aan het verleden, of aan het Koninkrijk, aan je huis, tuin en keuken, of aan de zaak van God.

Jezus gebruikt in dit verband het woord: geschikt. Dat is zo'n woord, wat in onze taal door het gebruik eigenlijk helemaal afgesleten is: het heeft z'n oorspronkelijke kracht verloren. Het heeft van oorsprong te maken met dingen, die zo geschikt, gerangschikt worden dat ze op de meest doeltreffende manier gebruikt kunnen worden. Zo wordt het b.v. gezegd van het brandhout op het altaar (Gen. 22). En zo kan ook een mens zich schikken tot een taak, tot een ontmoeting. Geschikt voor het Koninkrijk van God wil zo dus zeggen, dat de innerlijke bereidheid en de toerusting tot, de instelling op, het klaarstaan voor dat Koninkrijk aanwezig zijn. Wie geschikt is voor of beter: tot het Koninkrijk, is bereid zich te laten gebruiken, op de plaats waar, de manier waarop, en de tijd wanneer de Regeerder van dat Koninkrijk het nodig oordeelt. Jezus zegt nu tegen deze man, die Hem volgen wil: Mij volgen, bij Mij horen en Mij dienen, dat vraagt al je aandacht. Dan kun je niet tegelijk aandacht hebben voor dat, wat achter je ligt. Achterom zien is: Al je aandacht richten op het verleden, en wel zo, dat je je, al of niet onwillekeurig, op die manier onttrekt aan de opdracht van het heden.

Jezus zegt hier dus niet, dat ieder afscheid verkeerd is. Maar een afscheid kan wel degelijk gevaarlijk zijn, omdat het weemoed oproept, waardoor je aandacht voor het he-

den, voor dit ogenblik verslapt. Hang naar het verleden, in weemoed, omdat het toen zo goed was, kan er de oorzaak van zijn, dat een mens z'n ogen gesloten houdt voor wat er heden aan de gang is. Wij mensen hebben allemaal wel een beetje de neiging om te denken of te zeggen dat het vroeger allemaal zoveel beter was, om met weemoed of vertederende te denken aan wat we vroeger meegemaakt en beleefd hebben en dan vervallen we zo gemakkelijk tot heimwee: dat is zonder daden, zonder plannen, zonder verwachting teruggaan in het verleden. Van mensen die zo doen, zegt Jezus, dat ze halfslachtig bezig zijn. Op een andere plaats in het Evangelie van Lukas lezen we, hoe Jezus herinnert aan de vrouw van Lot, die ook met een hartstochtelijk verlangen omkeek naar datgene, wat ze zo moeilijk los kon laten (Luk. 17 : 32). Zij werd het monument van de gevaren van het afscheid! Wij mogen ons niet laten binden door het verleden. De binding aan Gods Koninkrijk vraagt om een voorwaarts gerichte blik. Jezus vergelijkt dat met het werk van iemand die aan het ploegen is. Ploegen is: het openbreken van een stuk land, het doorsnijden van samengegroeide kluiten en wortels. Ploegen is: met vaste hand en gerichte blik, je werk doen op de akker, zonder steeds maar om te kijken, in het besef van verantwoordelijkheid, met het oog op de nieuwe oogst. De ploeger ploegt het land, waarin het nieuwe zaad moet ontkiemen. Een ploeger, die niet al zijn aandacht bij het ploegen heeft, maakt scheve voren; als je steeds maar achterom loopt te kijken, breng je er zeker niets van terecht. Zo wil Jezus duidelijk maken, dat je voor het volgen van Hem al je aandacht nodig hebt, heel je hart, beslistheid, een volledige toewijding. Nu is het natuurlijk niet zo, dat werkers in Gods Koninkrijk geen belangstelling voor het verleden zouden mogen hebben. Jezus zelf heeft zich uiteindelijk ook aangesloten in Zijn prediking bij de geschiedenis van het volk van God. Maar Jezus wist tegelijkertijd dat het doel van zijn arbeid niet lag in het verleden, maar in de toekomst, in de dag der heerlijkheid, in de wederkomst. Naar dat punt lopen ook de lijnen van het leven van ieder mens, en dat is dan ook het punt waarop wij onze blik gericht moeten houden. Dan zijn we geschikt voor het Koninkrijk. Dan zijn we besliste navolgers van Jezus, die niet steeds maar achterom kijken omdat ze nog zo graag zouden willen blijven bij het leven van vroeger, waar ze maar geen afscheid van kunnen nemen. Nee, Jezus volgen betekent een niet aflatende strijd en een volledige inzet, opoffering soms en lijden, zoals we zagen in wat Jezus zei aan het adres van die eerste man! (vss. 57, 58), vervolgens is het volgen van Jezus een boven alles gaande en geen uitstel gedogende zaak (vss. 59, 60) en tenslotte vraagt het volgen van Jezus beslistheid en laat geen bedenkingen toe van onze kant. Hij, Jezus Christus, is het, die ons een rijke toekomst bereiden zal. In dit verband denken we aan een woord van Paulus in Fil. 3: „vergetende hetgeen achter mij ligt en mij uitstrekkende naar hetgeen voor mij ligt, jaag ik naar het doel, om de prijs van de roeping Gods, die van boven is, in Christus Jezus.

In Christus heeft God Zijn Koninkrijk gesticht en in Hem zal Hij het voltooien, Zijn Koninkrijk, Zijn heil en Zijn

gerechtigheid. Een mens kan dan misschien wel eens moedeloos zijn bij het horen van de voorwaarden die Jezus stelt aan mensen, die Hem willen volgen: „Hoe kan ik dat volbrengen?” Neen, niet uit eigen kracht, dat kan nooit. Maar God zelf wil mensen de kracht geven om Jezus

te volgen. Want Hij heeft 's mensen heil en redding op het oog. Daarom is het ook zo belangrijk om goed te luisteren naar wat Hij zegt en heel dicht bij Hem te leven en te bidden om een hart, dat maar één ding wil: Jezus volgen en liefhebben.

W. G. RIETKERK / UTRECHT

Hoe werkt een kerkeraad? (1)

Wat ik in de volgende twee artikelen ga zeggen, is persoonlijk. Het berust op waarnemingen die ik samen met anderen, die ik ken, gedaan heb in de loop van een jarenlang deelnemen aan het kerkelijk leven en kerkelijke vergaderingen.

Toch stel ik er prijs op bij voorbaat te zeggen dat ik bij dit artikel niet gedacht heb speciaal aan de gemeente in Utrecht.

Sommige auteurs schrijven voorin hun boek: Geen van de genoemde personen hebben betrekking op historische figuren etc. Zo kunnen zij veel dingen over mensen schrijven die zij natuurlijk wel *ergens* aan hebben opgedaan, maar die zij graag in het algemeen naar voren willen brengen. Zo zijn ook deze artikelen bedoeld.

De reden, waarom ik hierover schrijf is gelegen in een verzoek aan de redactie. Iemand vroeg: schrijf eens wat meer over praktische onderwerpen zoals bijv. en toen volgde o.a. de titel van dit artikel.

Het is goed mogelijk dat u weer andere ervaringen hebt dan ik. Ik zou die dan best graag willen horen. Het kan echter ook zijn dat uw ervaringen precies gelijk zijn aan de mijne en dan is het des te nuttiger om deze onderling uit te wisselen om zo samen de gemeente van Christus des te beter te kunnen dienen.

kerkelijk leven

a. Waarom is het belangrijk om de aandacht eens te richten op de manier waarop de kerkeraden werkzaam zijn?

Ik denk allereerst omdat er nogal vaak gevoelens van *ongenoegen* zijn over de manier waarop een kerkeraad actief is. Waarom moet het altijd zo laat worden, verzuchten vele vrouwen van ambtsdragers als hun mannen na een lange vergadering rond of na het middernachtelijk uur binnenvallen. Waarom doen zij altijd zo geheimzinnig, vragen vele jongeren zich af. Je leest altijd wel verslagen van kerkeradsvergaderingen in het kerkblad, maar je wordt er nooit veel wijzer van. Er staat niets in. Dat is een tweede klacht.

„Wat zal er vanavond weer aan de orde komen”, denkt een dominee, als hij zijn jas dichtknoopt om naar „de kerkeraad” te gaan en hij vraagt zich dit eerder af met een zucht dan met stil verlangen.

„Ik zit mijn tijd daar te verknoeien”, zegt een ouderling of diaken. „Ik had beter de gemeente in kunnen gaan. Dan had ik een vruchtbare avond gehad”.

Zo kan ik nog wel even doorgaan met opmerkingen die ik wat betreft de bovenstaande zomaar heb opgetekend uit de mond van de mensen.

b. Wat is er aan de hand dat zulke opmerkingen wel vaak gehoord worden?

Wat doet een kerkeraad dat haar werk niet vaak met vreugde gedaan en/of ontvangen wordt?

De eerste voorgrondverschijnselen zijn meestal de voor de hand liggende zondebok: een onhandige voorzitter kan discussies oeverloos laten uitlopen, zodat het agendum niet op tijd kan worden afgewerkt. Een over-conscieniteuze ouderling

pastorale notities

VERLEDEN TIJD

De oude Romeinen hadden het al over mensen, die de verleden tijd voortdurend prijzen: *laudatores temporis acti*. Je kunt ze ook nu de kost niet geven. Vooral op kerkelijk gebied moet het vroeger beter zijn geweest dan nu. De ouderen zeggen, dat zij vroeger de catechismus leren moesten en tegenwoordig leren ze niets meer. Eertijds werkten de dominees ook harder dan nu. Is 't waar? Ds D. van Dijk uit Groningen schreef in een boek, dat in zijn jongensjaren catechisatie werd gegeven van dankstond voor het gewas tot de bidstond en dat er in den regel dus twaalf lessen per jaar per groep waren. Hij prijst dat niet en wie zou dat wel doen? Tegenwoordig beginnen heel wat predikanten met de catechisaties tegelijk met de scholen, dus midden augustus en ze eindigen op z'n vroegst met pasen, zodat er per groep catechisanten dertig lessen per jaar zijn.

Wat het overige domineeswerk

betreft, verscheidene predikanten bleven maar kort in een gemeente, een jaar of twee was hier en daar regel. Ze konden met een beperkte voorraad preken volstaan. Er was indertijd een dominee in Waardhuizen, die 's zondagsmorgens, als hij aan 't ontbijt zat met z'n eitje, naar de huishoudster die nog boven was, riep: „Mien, gooi eens een paar preken naar beneden!”. Hij zocht er dan één uit en las die onder 't eerste zingen in de kerk even door. Organist en koster vroegen niet reeds des vrijdags om het briefje; het stak zo nauw niet. De mensen hadden geen verwend domineesgehoor. Als 't maar de oude paden waren en het bekende geklank. Tegenwoordig vechten vele predikanten met tekst en preek. Zijzelf stellen hoge eisen aan het preekwerk en de gemeente doet dat ook. Er zijn enorme vragen, die op je afkomen. Je moet ook op catechisatie, het probleem onderkennen en er bovendien een antwoord op weten. Je moet bij blijven; je kunt geen oud diktaat voorlezen. Noch in de kerkdienst, nog in het lokaal, waar de jeugd met de brandende kwesties komt, recht voor de raap. Je kunt niet op routine drijven. Je staat in een brandende wereld en dan moet je je het vuur uit de sloffen rennen. Hetgeen niet erg is, maar laat niemand zeggen, dat het vroeger beter ging dan nu.

A. H. Algra, Sliedrecht

kan moeilijke opmerkingen maken over een ingekomen stuk, zodat ineens 10 à 20 mensen zich een half uur of meer met een futiliteit moeten bezighouden. De rondvraag kan worden misbruikt om nog net even iets te zeggen over de preek van de vorige zondag - en de zo mooi geplande sluitingstijd van de voorzitter loopt danig uit de hand. „Bestuurlijke” zaken vullen een hele avond... om dan nog maar niet te spreken van de rook, die op sommige kerkelijke vergaderingen wordt geproduceerd.

Al dit soort verschijnselen hebben kerkeradsvergaderingen vaak populair gemaakt. „Je kleren ruiken naar de rook”, zeggen de medehuisbewoners van de vader van het gezin. En vader moppert: het duurde ook weer zo lang - en er kwam niets uit...

Om nu even van de klachten over te stappen op de remedie: ik denk dat aan deze vóórgrondverschijnselen best heel veel te doen is. Kerkeraden kunnen zelf deze voorgondsklachten voor een heel groot deel voorkomen, bijv. door op alle vergaderingen het roken te verbieden. Het is een heel gezonde maatregel. Niet alleen vanwege de milieuhygiëne en de volksgezondheid, ook omdat het de sfeer van „lekker, gezellig”, die bij het roken van een

sigaret of sigaar behoort, wat doorbreekt. Dat is nl. een wat bedriegelijk gevoel. Er mag best een atmosfeer hangen van een werk-kamer, waar allen met uiterste inspanning bezig zijn een werkstuk te leveren, waar een gemeente en wellicht zelfs de engelen in de hemel met spanning naar uitzien.

Ook andere praktische maatregelen kunnen kerkeradsvergaderingen veel nuttiger maken. Bijv. door het punt „ingekomen stukken” en liefst ook de notulen niet als punt 2 en 3 op het agendum te plaatsen, maar aan het slot. Wat betreft de notulen: die dienen zich te beperken tot een besluiten-boekje, waarin nog even kort wordt gememoireerd welke zaken door de vorige vergadering zijn besloten - maar bewaar ons (en ons nageslacht!) voor de lange verslagen van wat er zoal is gezegd en opgemerkt. Er moet uit de vergadering worden geweerd alles wat maar mogelijk aanknopingspunt kan worden voor onbenullige debatten. Zoals: geven wij nu steun aan de Stichting Bralectah of niet (het gaat dan om f 25,— uit de pot: algemene doeleinden). Daar is de vergadering gauw een half uur zoet mee. Zulke toestanden moeten totaal onmogelijk zijn in een kerkeraad. Dit kan betekenen dat een wat grotere kerkeraad *alle* bestuurlijke

IN DIT NUMMER

- 329 Ds R. Brands, Het volgen van Jezus (3)
- 330 Drs W. G. Rietkerk, Hoe werkt een kerkeraad? (1)
- 332 D. W. L. Milo, Een nieuw begin
- 332 Drs P. J. van Kampen, De theosofie
- 334 Prof. C. Veenhof, Persschouw
- 335 M. de Jonge, Boekbespreking P. C. van Wijk, Terloops...

zaken delegeert aan een klein groepje bestuursleden - of om het in het latijn te zeggen: het moderamen. Er zijn nl. nogal vaak bestuurlijke zaken op een kerkeraadsvergadering, zoals steunaanvragen, benoemingen en representaties, onderhoud en organisatie, financiën en afvaardigingen - zo veel mogelijk moet dit door een zo klein mogelijk groepje mensen afgehandeld worden - dan blijkt dat deze zaken in de praktijk heel snel kunnen worden afgewerkt. Natuurlijk kan een kerkeraad in een verslagje van 5 minuten op de hoogte worden gehouden van de besluiten van dit moderamen.

Ook zijn een goed voorbereid agendum en het vóóraf toesturen van wat besproken gaat worden, enorme hulpmiddelen, die moderne copieertechnieken voor weinig geld mogelijk maken.

Tenslotte: een voorziter moet gewoon om 10.30 uur de hamer laten vallen. Wat er nog te doen valt, moet dan de volgende avond maar gebeuren.

c. Toch blijven al deze - en wellicht nog uit te breiden - verbeteringen van milieu en techniek van een kerkeraadsvergadering nog maar wat schaaft- en schuurwerk. Want met al deze mooie en handige verbeteringen blijft er iets in het functioneren van een kerkeraad wat op dieper niveau niet klopt. De klacht blijft vaak: „Was dit nu de moeite waard?"; „de eigenlijke problemen zijn niet aan de orde gekomen..." en: „Er kwam niets uit, of: „Ik ben er niet door verrijkt en bemoedigd". Het blijft vaak een corvee, die wij ijverig uitvoeren, maar ook gelijk maar weer zo gauw mogelijk vergeten. Hoe komt dat?

Ik denk daarbij nu wel aan wat dieper liggende oorzaken zoals bijv. het feit dat het een mannenvergadering is. Ik heb het sterke vermoeden dat een vergadering waaraan vrouwen mee deelnemen, in kwaliteit veel hoger en hoogstaander zal worden dan vergaderingen met mannen alleen. Wij straffen onszelf met onze mannen-monopolies, die de Schrift niet kent (Rom. 16:1 - Phil. 4:3).

Ook denk ik dat niet altijd de goede mannen op de goede wijze gekozen worden. Het is erg belangrijk dat een kerkeraad en een gemeente niet uit verlegenheid - omdat er zo weinig keus is - zich laat verleiden om mensen in de kerkeraad te kiezen en benoemen die voor die taak eigenlijk geen of nauwelijks gaven hebben. Soms menen zij - bij vergissing (zoals straks zal blijken) - dat het verkozen worden in de kerkeraad net zo iets betekent als het gekozen worden in een schoolbestuur - of om nog verder van huis te gaan: het bestuur van een voetbalvereniging. Daar komen die diepere misverstanden uit voort dat het bij een kerkeraad gaat om een bestuurlijk college - en de vele kleinzieligheden die daaruit voortvloeien.

H. de Jong

Ons volksbestaan

Nu vandaag veel evangelie-dienaars zich opmaken om de afschaffing der wapens even onnadenkend te zegenen als men het vroeger de wapens zelf deed, wil ik met het oog op aanstaande zaterdag graag een gedachte ter overweging aanbieden.

Ik heb niet de neiging het voorspelde succes van de demonstratie op 21 november a.s. toe te schrijven aan de groeiende vrede-lievendheid onder de mensen. De vredesgezindheid is immers zeer ver te zoeken als je let op de *persoonlijke* verhoudingen. Haast geen huwelijk blijft heel, met de burens leeft men in openlijk conflict en de agressiviteit op straat groeit met de dag. Toch verwijt men de overheid dat haar vredes-inspanningen te gering zijn. Hoe moet dat verklaard worden? Vanwaar de vrijmoedigheid om juist in die richting de beschuldigende vinger uit te steken?

Dit is toch minder moeilijk te begripen dan het lijkt. Wij leven namelijk in de nadagen van de democratie. Grondslag van de democratische gedachte was altijd dat iedere burger zich verantwoordelijk wist voor het totaal-

belang van het gemenebest. Dit besef is vandaag sterk getaand. Het gemenebest is bezig uiteen te vallen in belangengroepen. Zelfs ministers lijken te denken dat zij in hun functie de partij dienen in plaats van het volk. En de verbrokkeling schrijdt nog verder voort: de groepen vallen weer uiteen in individuen, die ieder onder op-eising van zijn deel van de nationale koek een goed heenkomen zoeken. Eigenaardig genoeg trouwens gaat met deze verkrumpling van de volgsgemeenschap niet zelden een zorg gepaard tot maar liefst mondiaal overleven, waardoor het te kleine toch weer op-eens een stoutmoedige greep doet naar het te grote en het benedemenselijke zichzelf plotseling met bovenmenselijke verantwoordelijkheid, belast.

Bij deze ontwikkeling komt een begrip als 'nationale veiligheid' er schimmig, onwezenlijk en ver-van-het-bed-achtig uit te zien, (om over de belangen van een vrij West-Europa nu maar niet te spreken). Je kunt dat bijvoorbeeld duidelijk merken aan de verwaarlozing van de symbolen die bij de nationale zaak behoren, zoals vlag, volkslied en koninginnedag. De slordigheid daaromtrent is er een onbedriegelijk teken van dat het collectieve 'wij'-besef, zonder hetwelk geen volk kan bestaan, ontbonden is in 'ikken'.

Het spreekt vanzelf dat waar het met de nationale gedachte zo treurig gesteld is, de *middelen* waarmee de nationale veiligheid verdedigd moet worden, geen ge-

nade meer kunnen vinden in de ogen der mensen. Het zou anders zijn wanneer het atoom-wapen inzetbaar was voor een persoonlijk of groepelijk belang. Wanneer je daarmee bijvoorbeeld een burenruzie zou kunnen beslechten in jouw voordeel of wanneer je daarmee je gewezen vrouw of man het leven zuur zou kunnen maken of wanneer je daarmee je mede-weggebruiker iets betaald zou kunnen zetten of wanneer je daarmee een straatgevecht met de politie zou kunnen winnen. Dan zou de drang tot afschaffing veel minder groot zijn onder de mensen en zou de aanstaande demonstratie veel schrieler uitvallen. Maar nu het om middelen gaat die zeer nauw verbonden zijn aan het nationale belang en die ook alleen maar aan een nationaal gecontroleerd orgaan als het leger kunnen worden toe-vertrouwd, — ja, nu ben ik geneigd veel van de toeloop van zaterdag dáaraan toe te schrijven. Want voor de veiligheid der 'ikken' en hun kinderen gaat men de straat nog wel op, maar 's länds veiligheid — wat mag dat wel niet zijn?

Voor mij zal daarom de demonstratie een teken te meer zijn dat bij velen ons *volksbestaan* in een verregaande staat van ontbinding verkeert. Ik neem mij derhalve voor om in de kerkdienst die ik op zondagmorgen 22 november hoop te leiden, de Here God voor ons tot dusver vrije en veilige volksbestaan te danken en te bidden. Want er staat bij het verloren gaan daarvan veel meer op het spel dan wij doorgaans beseffen.

Trouwens: dit laatste woord 'kleinzieligheden' is wel bewust gekozen en houdt ook verband met een diepere mentaliteit, de angst om zelfs maar het allergeingste te veranderen of opnieuw te doordenken is bij sommigen zó groot, dat er geen vruchtbaar gesprek over mogelijk is. Ik vind dat er dan ook bij het kiezen van nieuwe ambtsdragers moet worden opgelet: kan iemand echt geestelijke verantwoordelijkheid dragen? Heeft hij of zij gaven? Zo niet, dan is het beter om met een vacature te blijven werken, dan mensen te verkiezen, die voor deze taak geen gaven hebben gekregen - en later alleen maar hindernissen worden bij het vruchtbaar werken van een kerkeraad. Met andere woorden: mannen-monopolies, gebrek aan geestelijke draagkracht (en durf), traditionalisme en formalisme, dat zijn wat dieper-liggende oorzaken van het slecht functioneren van een kerkeraad. Ik ben er zeker van dat ook deze lijst van laten wij zeggen mentaliteits-fouten nog uit te breiden is. Toch gaat het

mij in dit artikel zelfs niet om dat wat ik onder dit punt c aan de orde gesteld heb.

d. Het is heel goed mogelijk dat u tot een kerkeraad behoort, waar noch de zaken onder punt b noch de zaken onder punt c genoemd, van toepassing zijn. Wat dat betreft loopt het allemaal bij u prima. Maar als u een opiniepeiling zou houden hoe hoog de echte waardering is voor uw kerkeraad - in de gemeente en onder het college zelf - dan kon u nog wel eens de wonderse ontdekking doen, dat het bijzonder laag is gebleven.

Dat leidt mij hier in punt d naar mijn laatste punt nl. dat de mannen waarop de Kerkeraad werkt, in de kern vaak fout is. Om dat voorlopig met een paar woorden aan te duiden: het zou vooral een geestelijk werk moeten zijn, waaraan de leden van een Kerkeraad zich wijden in hun samen-zijn. Met geestelijk bedoel ik wat ik zeg: niet overgeestelijk, maar door de Geest van Christus geleid. Daarom zou

het vooral een biddend college moeten zijn. Tegelijk ook een groep gemeenteleden die als voortrekker functioneert, die ongeduldig soms vóór een gemeente uit moeten gaan. Hier zou alles moeten plaatsvinden in een toonzetting van rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de „Heilige Geest" (Rom. 14:7). Met een levende betrokkenheid op de wereld en haar nood rondom ons, zou dit college een werkgroep moeten zijn, waar kracht van uitgaat (1 Cor. 4:20). Kortom de Kerkeraad is bedoeld als *geestelijk* dragend lichaam in de Gemeente.

Om u dat nader duidelijk te maken heb ik een tweede artikel nodig.

D. W. L. Milo / Dalmally

Een nieuw begin

In de beide vorige artikelen vertelden we u iets van de schaduwzijden van kerkelijk Schotland. Laten we vandaag eens wat moois mogen doorgeven. Want nooit zijn de dagen hier somber, of er zit wel een zonnestraaltje tussen; en nooit is het hier zonnig, of de hemel is gestoffeerd met wat wolken. Zo is het klimaat, zo is het weer, zo zijn de mensen hier. Waarom dan niet ook de kerk?

Na twee jaren van hoogkerkelijke versukkeling mochten we door Gods goedheid en door ons vriendelijk gezinde kerkelijke organisaties een nieuwe predikant ontvangen. Gods goedheid staat voorop en is genoegzaam voor de rest. Maar de vriendelijke gezindheid, zowel van de Classis als van het Hoofdkwartier, zijn van onmiddellijk belang - zij het dat die eveneens door Gods goedheid zijn ingeschakeld.

De classis heeft begrepen, dat zij gefaald heeft en iets goed mag maken. Zij heeft veel goed gemaakt. De hoogste instantie heeft eveneens begrepen, dat haar luguber woordenspel (het appèl erkend, maar de aangerichte schade gehandhaafd) doorzien werd, zelfs door trage Hooglanders. Ook zij heeft meegewerkt. Zodat we bezig zijn alle narigheid te vergeven en te vergeten.

—o—

Onze nieuwe predikant, een vrijgezel van 28 jaar, heeft enkele arbeiders-jaren en twee dienstjaren als hulpprediker achter de rug. Jawel, aanstaande predikanten worden enkele jaren de maatschappij ingestuurd, voor ze de pastorie in mogen. (Wat op zichzelf goed mag heten: die predikanten in Nederland, die eerst een andere functie hebben gehad, kenden wij als de besten.) Voorlopig koopt ds. Hogg zijn potje zelf in de veel te grote pastorie en men zegt dat hij ook zelf de was doet. Bovendien wordt hij onder de voet gelopen door de werkmensen, want het dak lekt, de verwarming moet opnieuw aangelegd worden, evenals alle leidingen, en alles wordt geschilderd en behangen. De Filistijnen vallen over hem. De

penningmeester had zijn komst dan ook graag nog wat uitgesteld - maar daar hebben we samen wat aan gedaan. We zeiden: de verhoring van onze gebeden mogen we nooit uitstellen; u had eerder aan al die dingen moeten denken!

Iemand die thuis zoveel wanorde ontmoet, kan natuurlijk nog niet aan alles tegelijk denken. Zo kwam de predikant gisteren de kerk in, na een eerste dienst in Loch Awe te hebben geleid, en zei opeens ontwapenend eerlijk: neem me niet kwalijk, maar ik ben even de kluts kwijt (I'm totally lost). Er ging een bemoedigende lach door de kerk en hij zat weer te paard.

Maar dan volgde er een uitgezochte Schriftlezing uit oude en nieuwe testament, een voortreffelijke tekst en een degelijke korte preek, die bewezen dat hij allermindst de kluts kwijt is. Bovendien kiest hij de liederen met veel zorg, passend bij zijn thema. Ook geeft hij een inleidend praatje voor de kinderen, waarmee hij de stof voor de groten tevens voorbereidt.

Zo'n kinderpreek - daar moesten wij in het vaderland wat meer aan kunnen doen. De toekomst van de kerk is toch belangrijker dan haar verleden? Nu, dan zijn kinderen in de kerk zeker zoveel aandacht waard als volwassenen, die al veel goede preken gehoord hebben. Onlangs hoorden we een kinderpreek van ds. Hogg en die was als volgt:

Een jongeman kwam zich bij de bekende Sint Franciscus melden om als leerling te worden opgeleid. De vriendelijke prediker stond hem toe, dat hij hem volgde en zijn doen en laten gadesloeg, in afwachting van een aantal lessen. Aan het eind van de eerste dag vroeg Franciscus hem: heb je al wat opgestoken? - Het antwoord van de leerling was: u hebt me geen enkele les gegeven, u bent op de markt geweest, hebt met veel mensen een woordje gewisseld, hebt een aantal zieken bezocht, de vogels gevoederd, een paar ongelukkigen geholpen - maar u had geen tijd voor mij. Waarop Franciscus' antwoord luidde: „Je brengt het evangelie beter met daden dan met woorden”.

Gisteren een ander kinderpreekje. Een soort gelijkenis. Van een oude postbode, die behalve zijn betaalde dagtaak voor iedereen klaar stond om boodschappen, medicijnen of bestellingen mee te brengen; hetgeen voor afgelegen wonende mensen een weldaad betekent. En van een rijke dame, die in een bijzonder mooi en kostbaar gemeubileerd huis woonde. De postbode stierf op een dag, de rijke dame werd eveneens tot haar vaders verzameld. Toen de laatste aan de hemelpoort klopte, zegt het verhaal, werd haar een prachtig huis getoond, waar de postbode nu in woonde. Ze stond verwonderd - maar Petrus zei haar: het bouw materiaal

P. J. van Kampen / Utrecht

De theosofie

De drie personen van Krisjna, Gautama, Boeddha en Jezus verschenen als ware goden, ieder in zijn tijdperk, en lieten aan de mensheid drie godsdiensten na, gebouwd op de onvergankelijke rots der eeuwen. Dat alle drie, in het bijzonder de Christelijke, in de loop der tijd zeer vervalst zijn, en de laatste bijna onherkenbaar is, is niet de schuld van een van de edele hervormers. Zuiver de drie stelsels van de droesem der menselijke dogma's en de zuivere kern die achterblijft zal met elkaar in overeenstemming blijken te zijn.

Helena Blavatsky
in „Isis Ontsluierd”

Wij zijn geen goden, en zelfs zij, onze hoofden - zij hopen.

Mahatma Koot Hoomi
(Brieven)

Anderhalve maand geleden nog was Krisnamurti in ons land. De oude heer - hij loopt al tegen de negentig - hield twee dagen lang bijeenkomsten in hotel Krasnapolsky in Amsterdam. Hij kent ons land. Al werd hij in India geboren, in ons land - op een camping in Ommen - werd hij uitgeroepen tot de nieuwe „Wereldleraar”. Dat was in de tijd vlak vóór de Eerste Wereldoorlog. Een aantal jaren later verklaarde hij plechtig dat hij de beloofde persoon niet was en trok zich terug, ergens in Californië.

Niet zo lang geleden werd ons land ook bezocht door Benjamin Creme, een Schotse kunstschilder die mededeling kwam doen omtrent Christus Matreya, een wereldleraar die zich nu nog verborgen houdt, maar zich komend voorjaar zal openbaren.

Twee illustraties om te tonen dat theosofische (of theosofisch-aandoende) ideeën niet onbekend waren of zijn. Reden waarom het nog steeds de moeite waard is de Theosofie nader te bestuderen.

Mevrouw Blavatsky:
jeugd 1837-1848

Wie de Theosofie wil leren kennen

doet er goed aan een biografie te lezen van degene die de Theosofische Beweging gestart heeft: mevr. Helena Petrowvna Blavatsky. Een boek van een zekere William Kingsland, *De Ware H. P. Blavatsky* (uitgave Couvreur, Den Haag, 337 blz.) zal voor dit gedeelte van het verhaal de gegevens aandragen. Mevr. Blavatsky werd geboren in 1831, te middernacht 30/31 juli van dat jaar. Ze sterft op 8 mei 1891.

Een aantal vermeldenswaardige gegevens over haar jeugd. Het moment van haar geboorte werd, volgens Kingsland, beschouwd als de enige dag van het jaar „waarop iemand geboren kon worden zonder dat zekere natuurgeesten... hem zouden vervolgen” (blz. 37). Op die dag werd door het huishoudpersoneel - buiten medeweten van de hoofdbewoners - een aantal bijgelovige riten uitgevoerd.

Al spoedig blijkt Helena geen gewoon kind. Haar zuster vermeldt later in haar memoires dat ze allerlei gewone huishoudelijke voorwerpen en kleren als „bezielde” ervoer; ze kon vol angst naar allerlei vurige ogen kijken, die alleen zij zag. Ze kon ook haast omrollen van de pret, als die voorwerpen iets gek deden. Ze ging eens met

andere kinderen naar een museum en vertelde de meest wonderlijke verhalen over wat die opgezette dieren of fossielen allemaal wel tijdens hun leven gedaan hadden. Ze had die informatie van de dieren zelf, die haar in vertrouwen hadden genomen. Omdat ze andere levensvormen noemen, is er ook sprake van reïncarnatiegedachten. Ze ontmoet een zonderling, een soort kruidenzoeker, die met haar spreekt en haar een grootse toekomst voorspelt: „dat dametje verschilt van jullie allemaal. Er wachten haar grote dingen in de toekomst...” (40). Van hem zou ze ook iets hebben geleerd van het vermogen de taal van de dieren te verstaan.

Deze en andere merkwaardige verschijnselen hebben echter geen aantoonbare positieve uitwerking op haar karakter (zoals dat met de meeste okkultisten het geval schijnt). Ze is hooghartig, wispelturig en hoogst eigenzinnig. Die karaktereigenschappen storten haar in een overhaast en vroegtijdig huwelijk. Een generaal, drie maal zo oud als zij, generaal Blavatsky, komt bij de familie op bezoek, waarbij juffrouw Hahn hem als „een raaf zonder veren” bespot. Als haar gouvernante haar zegt dat ze zo'n beroerd karakter heeft dat

voor dat mooie huis is van hemzelf afkomstig, al zijn geloofsdaden en bewijzen van naastenliefde zijn in zijn huis vastgelegd. - Toen hij haar tenslotte háár nieuwe woning toonde, een armzalig huisje in tegenstelling tot haar vroegere kasteel, zei Petrus: nu ja, zegt u zelf maar wat voor bouw materiaal u vooruit gezonden hebt? En met de tekst „verzamelt u schatten in de hemelen”, had de predikant meteen een goed begin gemaakt.

—o—

De met ons verbonden kerk in Tyndrum kreeg inmiddels ook een nieuwe predikant, zij het een „subminister” en voor tijdelijk. Dat geeft niets, want alle predikanten zijn tijdelijk en het woordje sub, dat naar wij menen „onder” betekent, heeft niets om het lijf. De onderpredikant is van middelbare leeftijd, heeft een stel studerende kinderen en werkte twaalf jaar in Glasgow voor een groep Duitse christenen aldaar. Toen zijn Duitse uitleentijd op een eind liep en zijn gezin bepaald niet terug wilde, deed hij een gooi naar het predikantschap in de Church of Scotland. Dat lukte. Na een „proeftijd” als subminister en een paar rapporten zal hij beroepbaar gesteld worden. Maar hij vindt de Hooglanden zo’n paradijs, dat we hem niet spoedig zien vertrekken. Overigens komt hij uit het Rijnland en we vinden hem gewoon gereformeerd. Eenmaal per maand gaat hij bij ons voor en ruilt met zijn „baas”, de jonge vrijgezel; iets wat alle partijen wel leuk vinden.

Wat wij in de Duitser zo waarderen is, dat hij zijn Engels net zo moeizaam en schools uitspreekt als wij; daarom kunnen we hem woordelijk verstaan, wat de meeste Schotten ons niet nadoen. Want er bestaan veel Engelse dialecten - maar geef de Hooglanders de ruimte. Neem een woord als „dag”, dat is „day”, officieel uitgesproken als deei. Maar een Schot zegt daar „daai” tegen; een havenpredikant, die hier vorig jaar eens voorging, zei gewoon „doi” en maakte excuus voor zijn dialect. Maar hoe de uitspraak ook is - in alle tongen wordt de naam des Heeren groot gemaakt en dat is heerlijk.

Gisteren hadden we een doopdienst - de eerste doop, die ds. Hogg mocht bedienen. Hij nam drie dagen tevoren al contact met ons op over de liturgie; want liturgie is hier een samenspel tussen predikant en organist. (We hebben wel eens een noodvoorziening gehad die ronduit zei: maakt u de zang maar klaar, ik ben toch aan u overgeleverd; „I’m in your hands”). Zo maakte onze dominee goed werk van de praiselist; dat is niet de prijslijst maar het „psalmbriefje”; hij wist al dat de hele onkerkelijke familie op het feest zou verschijnen. Daarom een algemeen en staande uitgesproken geloofsbelijdenis; daarom ook de hele gemeente verantwoordelijk gesteld voor de doop; daarom ook bijbehorende liederen.

zelfs zo’n oude man haar niet zou willen trouwen, vliegt ze op en zorgt ervoor dat hij haar een aanzoek doet. Mogelijk zeer tegen haar bedoeling in wordt ze gedwongen het aanzoek te bewilligen. Een zeventienjarige ongetemd meisje trouwt met een man van rond de vijftig. Het huwelijk houdt drie maanden stand; dan ontvlucht ze hem. Kingsland kiest Helena’s kant; mijn sympathie gaat voorlopig voluit naar „de raaf”.

De „Wanderjahre”: 1848-1873

De eerstvolgende 25 jaar leidt Helena een zwervend bestaan. De halve wereld wordt bereisd. Om des tijds wille slechts een aantal korte notities. Eerst naar Egypte, waar ze een oude Kopt ontmoet, die haar in nieuwe kennis inwijdt. Dan Parijs: ze vreest in de macht te raken van ’n soort hypnotiseur die ze tegenkomt. Vervolgens Londen: ze ontmoet daar voor het eerst haar eigen „Meester”. Hij zal voortaan haar levensgang bewaken. Ze is duidelijk voorbestemd om te worden gebruikt voor hoge doeleinden. Haar hele leven tot nu toe voert haar al in die richting; ze zal méér

meemaken. Dan Canada: ze wil leren van de geheime kennis van medicijnmannen. De trip valt tegen; ze leert hoegenaamd niets en haar bagage wordt door de trouweloze indianen onder dankzegging meegenomen. Een bezoek aan Haïti (om Voedoe te leren kennen) wordt door haar Meesters verijdeld. Dan naar het Oosten: India, Ceylon, Tibet. Een reis naar het laatste land wordt een mislukking. Niettemin blijkt ook hier de „okkulte leiding” - het reisgezelschap wordt gevonden op een plaats waar niemand de vermisten zou zoeken. Terug naar Rusland, waar zich een mysterieuze ziekte openbaart, een soort wond bij haar hart. Als een in allerijl geroepen arts met zijn behandeling wil beginnen, ziet hij een donkere hand de zwaar gewonde plek bestrijken - de wond geneest onder zijn ogen. Als ze nog steeds bewusteloos op bed ligt, breekt in de kamer zo’n pandemonium los, dat de arme man verzoekt niet alleen in de kamer te hoeven blijven. Het meubilair zorgt voor de heksenketel die de arme geneesheer verschrikt (53).

Het wonderbaarlijke is daarmee nog lang niet allemaal vermeld. Mogelijk heeft ze - in elk geval houdt Kingsland met die mogelijk-

Nu wordt hier tijdens de collecte een improvisatie of een muziekstukje gespeeld, zo is de gewoonte. Wij houden daar niet van; zijn gereformeerd opgevoed en komen daar niet meer over heen. Toen de predikant voor de goede orde vroeg: u speelt bij de collecte stellig een wiegelied, van Brahms of zo? - konden wij dan ook antwoorden: nee, als gewoonlijk krijgt u een bewerking van de eerstvolgende hymn. Daar keek hij plezierig van op. Want in alle ernst: het wiegelied van Brahms is hier troef op elke doopdienst. Dat liep dus voor de familie op een teleurstelling uit. Maar na afloop van de dienst speelden we de hymn: „Eens brachten de moeders haar kinderen tot Jezus”. En laat dat nu nog begrepen en gewaardeerd worden ook!

We kregen de kans om in de vestibule de ouders te feliciteren. Vroegen aan de jonge vader: verstond ik het goed, dat u een belofte deed om uw kind Godzalig op te voeden? Antwoord: ja, dat geloof ik wel. - Wij: „zult u zich deze dag dan levenslang blijven herinneren? U zit er aan vast, vadersje”. - Dat is dan de mop van de dag, die vlot verder verteld wordt. En dat zal onze bedoeling ook wel geweest zijn.

—o—

Na de doop zong de gemeente (staande, want zittend-zingen kennen we hier niet): de hogepriesterlijke zegen uit Numeri zes. Stel u even voor, dat in ons goede vaderland aan een niet-bevestigd prediker het uitspreken van deze zegen betwist wordt; hier mogen zelfs onkerkelijke gasten er aan meedoen! Ook het Onze Vader spreken we hier allen samen uit, elke zondag. En de slotzang (het was de zondag van Allerheiligen) was ditmaal de prachtige hymn „Voor alle heil’gen in de heerlijkheid”, Lied 299, dat hier uit acht coupletten bestaat. Hebt u dat ook gezongen op 1 november? Goed zo. Onze gestorvenen zijn niet dood en laten we de gemeenschap met déze heiligen ook maar eens betrachten.

Tenslotte nog dit. Onze nieuwe predikant heeft een van zijn eerste preken gewijd aan de gelijkenis van de talenten. Hij wees er op dat talenten ons toevertrouwd, geleend, worden; en dat we er mee mogen woekeren. Las hij, behalve uit het oude testament en uit Mattheus 26, ook uit hoofdstuk 24 van Ecclesiasticus, de Spreuken van Jezus Sirach, weliswaar apocrief maar een lofzang op Gods talenten bevattend, En we zongen het mooie gezang, waarover we in dit blad van 11 oktober 1981 hebben geschreven *). Zodat we maar willen zeggen: er is een nieuw begin. God de Heere heeft veel gebeden verhoord. Zijn naam zij geprezen, hier in de Hooglanden.

*) Rentmeesters en Dienaars.

heid rekening - „in de geest” een inwijding in hoge kennis meegemaakt, in Tibet. Hoewel ze zelf „lijfelijk” in Rusland verbleef, zou zij het vermogen hebben gehad „uit (het lichaam) te treden”; op die wijze zou ze de rite in Tibet hebben meegemaakt. Dan weer een tweede ronde door Europa, schipbreuk met een vaartuig dat buskruit vervoert en in de lucht vliegt. Schandalen rond haar levenswandel: Ze zou een kind hebben bij een onbekende, wat door Kingsland met (overigens onverifieerbare) doktersattesten wordt bestreden: ze was onvruchtbaar, zegt hij. Een bonte rij gebeurtenissen wordt hierboven op volstrekt ontoelaatbare wijze gecomprimeerd. Hoe dan ook, na 25 jaar reizen, komt mevrouw Blavatsky, dan omstreeks 42 jaar oud, in de Verenigde Staten aan. En deze keer is haar aankomst nadrukkelijk op bevel van haar Meesters. Het wispelturige en ongezeglijke meisje van 25 jaar geleden heeft kennelijk gehoorzaamheid geleerd. De identiteit van de Meesters wordt door haar zelf onthuld: een zekere Koot Hoomi en een zekere Morja. Beiden leven ze ergens in het Oosten en mevrouw Blavatsky heeft hen persoonlijk ontmoet. Koot Hoomi communiceert nogal

eens via brieven, die op geheimzinnige wijze ergens belanden. (Het welk geregeld tot schandalige beschuldiging van fraude of „trucs” aanleiding gaf. Nodeloos te vermelden dat de betrokkenen zo’n „lage grofstoffelijke suggestie steeds verontwaardigd van de hand gewezen hebben.)

De rijpe jaren: 1873-1891

Mevrouw Blavatsky is niet voor niets naar Amerika gestuurd. Al spoedig ontmoet ze daar gelijkgezinden, waaronder een zekere kolonel Olcott. (Deze heeft ooit een „Boeddhistische Catechismus” geschreven, in vraag-en-antwoordvorm, die destijds ook in het Nederlands vertaald is.) De ontmoeting verloopt weer karakteristiek. Ze gaat naar een gelegenheid waar allerlei spiritistisch-aandoende verschijnselen worden onderzocht. Olcott, die ook jurist en journalist is, is daar om persoonlijke als beroepsmatige redenen. Mevrouw Blavatsky valt hem op; ze geeft in hun introductie te kennen eigenlijk niet te hebben willen komen, omdat ze bang is een zekere Olcott te ontmoeten en ze wil niet dat die over

haar schrijft. Olcott gelooft wel dat die Olcott dat ooit zou doen en stelt zich voor (150). De Meesters hebben hun voorbereidingswerk goed gedaan. De twee vormen later een redelijk harmonisch koppel, steeds onderweg om geheime kennis te verbreiden. Die kans komt, als H.P.B. haar eerste boek schrijft: Isis ontsluit.

In 1875 richten ze de Theosofische Vereniging op. Allerlei mensen van standing en eruditie zijn aanwezig; één van de eerste geïnteresseerden is de uitvinder Edison. Men houdt lezingen over onderwerpen als „de meetkundige getallen der Egyptische kabala” en andere niet-alledaagse onderwerpen (161). Een nog vermeldenswaardige episode doet zich voor, als mevrouw Blavatsky plotseling te kennen geeft met een landgenoot te gaan trouwen, een man veel jonger dan zij en volgens vrienden, onvergelyklijk inferieur in kennis. Hoewel ze „op huwelijksvoorwaarden” trouwt, verbijstert het gebeuren een deel van de vriendenkring. Mevrouw Blavatsky geeft toe dat het haar „ongeluk” is, maar door een „onverbiddelelijk Karma” (lotsbeschikking) wordt haar leven en het zijne aan elkaar gesmeed (164).

Karma of niet, haar man liet haar niet vrij genoeg naar haar zin, wordt zelfs haar „onbeschaamde minnaar”. Het huwelijk, dat eind 1876 voltrokken was, wordt daarop in mei 1878 weer ontbonden. (Anderhalf jaar is uiteraard een kolossale recordverbetering, na de eerste poging, die het drie maanden uithield).

Een periode van reizen volgt; men gaat weer naar het Oosten, waar grote moeite ontstaat met christelijke zendelingen. Het feit dat Blavatsky en Olcott onder andere geld inzamelen om scholen in Ceylon te stichten, heeft mede daartoe bijgedragen. Die scholen moeten namelijk Boeddhistische kinderen beter bestand maken tegen de invloed van de christelijke zending (199). Daarnaast zijn er allerlei schandalen rond hun „ashram” (geestelijk centrum) in het Indiase Adyar. Een echtpaar dat voor hen werkt, de Coulombs, beschuldigen de Theosofische leiders van flagrante fraude. Ze waren overigens al door Koot Hoomi gewaarschuwd: „gij hebt jarenlang een verraadster en een vijandin onder uw dak gehérbérgd en de partij der zendelingen is meer dan bereid om elke hulp aan te nemen die haar gebracht wordt” (121). We kunnen ons natuurlijk verbazen over deze blindheid bij mevrouw Blavatsky, die immers zoveel geestelijke dingen oneindig scherp inzag; feit is echter dat de beschuldiging, die volgens de Theosofen berustten op vervalste brieven, hun zaak zeer grote schade heeft gedaan. Tegenstanders kenschetsten mevr. Blavatsky als „één der bedrevendste, sluwste en belangwekkendste bedriegers in de geschiedenis” (215). Het ergste voor mevr. Blavatsky is echter, zo lezen we, het feit dat ze

genoodzaakt wordt om overhaast Indië te verlaten. De partij der zendelingen wilde haar namelijk voor het gerecht slepen. Daar zou ze moeten spreken over haar geheime kennis en haar Mahatma's, wat haar niet toegestaan is. Of ze zou moeten zwijgen, wat haar als „bedriging van het hof” zou worden aangerekend. Ziek van de sfeer van verdachtmaking keert ze naar Europa terug, waar ze o.a. in het Belgische Oostende, verblijf houdt. Daar werkt ze aan haar tweede grote boek: De Geheime Leer. Ook hier zouden wonderbaarlijke verhalen van leiding kunnen worden aangehaald. Ze is zo zwaar ziek, dat ze elk moment kan sterven. Ze houdt het echter lang genoeg uit om haar boek klaar te krijgen. Niet zo lang daarna, in 1891, sterft ze in Londen, waar ze ook wordt gecremeerd.

Wat korte notities ten besluit:

— Mevrouw Blavatsky is tijdens - en ook na - haar leven verafgood of verguisd. Heel wat vooraanstaanden hebben haar hartstochtelijk bewonderd. Moeten we aannemen dat al die mensen naïef of goed-

gelovig waren? Anderzijds, ongetwijfeld veel meer mensen hebben zich kritisch over haar uitgelaten. Ze is een bedriegster genoemd; het is aantoonbaar dat ze haar critici op geen enkele wijze heeft kunnen overtuigen.

— Verder is het heel duidelijk dat haar bitterste strijd op een bepaald moment die met de zending was, met het historische christendom, zo men wil. Voor de zendelingen was er meer aan de hand dan bedrog alleen, er was sprake van misleiding in geestelijke zin. Vandaar de hevige strijd in Indië. (Volgens Kingsland koos een aanzienlijk deel der Hindoes de kant van de Theosofen, wat ons niet te zeer hoeft te verbazen.)

— In het levensverhaal van mevr. Blavatsky is voortdurend sprake van „leiding”. Ze is een „uitverkoren instrument” voor de verbreiding van de theosofische waarheid.

— De leer die mevrouw Blavatsky brengt, staat haaks op de toen heersende materialistische wereldbeschouwing. Niettemin toont het succes ervan ook aan dat in bepaalde zin de tijd er rijp voor is.

persschouw

Deze Persschouw is een wat bijzondere. Het is wel een echte Persschouw, maar ze is uit een oude pers. Het eerste is een artikel uit het Russische blad „*Molodaja*” en is gedateerd maart 1924. Dat is dus na de dood van Lenin. Het artikel werd afgedrukt vanaf een grammofoonplaat en waarop Lenin dit artikel heeft laten opnemen. Er boven staat: „Over het progromgehits tegen de Joden”. Hier volgt het:

Lenin en de Joden

(1)

Antisemitisme noemt men het verbreiden van vijandschap tegen de Joden. Toen de vervloekte monarchie op haar laatste benen liep, beïjverde ze zich onwetende arbeiders en boeren tegen de Joden op te hitsen. De tsaristische politie zette in bondgenootschap met de landheren en kapitalisten Joden-programs op touw.

De landheren en kapitalisten wilden de haat van de door nood gekwelde arbeiders en boeren de Joden richten. Ook in andere landen is men niet zelden in de gelegenheid te zien, dat de kapitalisten vijandschap aanwakkeren tegen de Joden om de blik van de arbeider te vertroebelen, om zijn aandacht af te leiden van de werkelijke vijandschap van de werkers - het kapitaal. Vijandschap tegenover de Joden houdt alleen daar taai stand waar de onderdrukking door landheren en kapitalisten de arbeiders en boeren in pikdonkere onwetendheid heeft gehouden. Alleen volkomen onwetende, volkomen geïntimideerde mensen kunnen geloof schenken aan de leugens en laster, die over de Joden worden verbreid. Het zijn overblijfselen uit de tijd van lijfeigenschap, toen de popen de ketters op de brandstapel lieten verbranden, toen de boer en slaaf, het volk, onderdrukt en onmondig was. Deze oude onwetendheid loopt op haar einde. Het volk wordt ziende. Niet de Joden zijn de vijanden van de werkers. De vijanden van de arbeiders zijn de kapitalisten van alle landen. Er zijn onder de Joden arbeiders, werkende mensen: ze vormen de meerderheid. Wat de onderdrukking door het kapitaal betreft, zijn zij onze broeders, in de strijd voor het socialisme zijn zij onze kameraden. Er zijn onder de Joden koelakken (rijke boeren - C.V.), uitbuiters, kapitalisten, net zoals die er onder de Russen en onder alle naties zijn. De kapitalisten streven er naar tussen de arbeiders van verschillend geloof, verschillende natie en verschillend ras vijandschap te zaaien en aan te wakkeren. Zij, die niet werken, houden zich in het zadel door de sterkste en de macht van het kapitaal. De rijke Joden, de rijke Russen, de rijken van alle onderdrukken en onderwerpen in een verbond met elkaar de arbeiders, plunderen hen uit en zaaien tweedracht tussen hen. Schande over het vervloekte tsarisme, dat de Joden heeft gepijnigd en ver-

volgd. Smaad en schande over hem die vijandschap tegen de Joden en haat tegen andere naties zaaide. Leve het broederlijke vertrouwen en de strijdgemeenschap van de arbeiders van alle naties in de strijd voor de onderwerping van het kapitaal.

Deze beschouwing van het „antisemitisme” is authentiek communistisch. Volgens deze ideologie loopt er maar één absolute tegenstelling, één radicale antithese in de mensheid. Het is de antithese tussen uitbuiters en uitgebuit; armen en rijken; proletariaat en bourgeoisie. Alle andere onderscheidingen tussen mensen zeker de ethische, die tussen verschillende naties en volken en rassen zijn secundair, van minder betekenis. Zo zijn de Joden die zich bij het proletariaat aansluiten *goed*. Joden die tot de bourgeoisie behoren, zijn *slecht*. De eersten zijn „kameraden”, de laatsten „vijanden”. En zo kan de antithese dwars door de naties, de volken en alle mogelijke andere groepen en gemeenschappen lopen. Het is zelfs zo dat het proletariaat allen die niet daartoe behoren, moeten *haten*. Dat werd door Lenin met alle ernst gepropageerd.

Maar nu is het zó dat de tegenwoordige Kremlin-heersers niet naar dit voorschrift handelen. Want momenteel is het zo dat de Joden zonder dat er een onderscheid onder hen gemaakt wordt, dus Joden zonder meer, worden gediscrimineerd en vaak mishandeld.

—o—

Het volgende stuk Persschouw dat wordt geciteerd, stamt uit de tijd vlak na het einde van de wereldoorlog. Het is genomen uit een manifest dat met grote letters een hele pagina van een dagblad vulde.

Om het te verstaan moet men zich de situatie van ons land voorstellen zoals die vlak na de oorlog was. We waren armer dan arm. We hadden geen cent meer. En ons land was een puinhoop. De haveninstallaties, vooral in Rotterdam, waren vernield; de meerderheid van de bruggen opgeblazen; de fabrieken waren leeg; de nazi's hadden de machines weggesleept; grote stukken land, speciaal de Wieringermeerpolder, stonden onder water en konden in 1945 niets opleveren; de treinen reden bijna niet meer, de rails waren op vele plaatsen vernield, locomotieven en spoorwagens waren in massa gestolen. En de handelsvloot had enorme verliezen geleden. Het is niet mogelijk de ravage te beschrijven.

Onze redding was voor een groot deel te danken aan de Amerikanen. Ze gaven eerst het leven van hun jonge mannen om ons weer in vrijheid te doen leven. Na de oorlog gaven ze ons, dank zij het zgn. Marshall-plan kapitaal cadeau om onze economie te herstellen. We ontvingen zonder dat er enige voorwaarde aan verbonden werd, het fenomenale bedrag van meer dan *achthonderd miljoen dollar* cadeau. Aan indirecte hulp, dus via andere landen *honderdvijftig miljoen dollar* en aan leningen tegen een zeer lage rente *honderdnegenenveertig miljoen*. Dat is in totaal ongeveer *elfhonderdvijftig miljoen dollar*, een bedrag dat in onze tijd zeker wel zo ongeveer een *miljard dollar* betekent.

Prof. Zijlstra schreef in het „*Nationaal Gedenboek, 10 jaar vrede*” 1955, pagina 39: „Dat wij aan deze

voor onze (na-oorlogse - C. V.) economie noodlottige ontwikkeling (nl. het ontbreken van middelen om het betalingsbalanstekort te overbruggen - C. V.) konden ontkomen, is te danken aan het initiatief van generaal Marshall, die de meest grootscheepse internationale hulpverlening inluidde, welke de wereld ooit heeft gekend. Door de betalingsmiddelen voor een voldoende invoer ter beschikking te stellen, opende deze hulpverlening de mogelijkheid om met de opbouw van onze volkshuishouding door te gaan. De Amerikaanse hulpverlening is dan ook voor de wereldopbouw van onze economie in een kritiek stadium van grote betekenis geweest".

De worsteling van ons volk om de ellende, die oorlog en bezetting hadden veroorzaakt, te overwinnen, werd ook op weerzinwekkende wijze gefrustreerd.

De communisten hadden een zekere sympathie, onder de bevolking verworven door de heroïse strijd van de Russen tegen het Nazirijk en door de felheid waarmee in ons land de communisten, in de laatste fase van de bezettingstijd, ondergronds tegen de Hitlerbenden hadden gevochten. Maar toen de Marshall-hulp door onze regering dankbaar was aanvaard, verzetten de communisten zich heftig daartegen. Zij volgden Stalin daarin die alle satelliet-staten verboden had de Marshall-hulp te aanvaarden. En eveneens de communistische partijen om zich op alle manieren tegen het aannemen van die hulp aan te nemen. Stalin volgde de chaos in Europa. Dat was voor zijn plannen met Europa het meest profijtelijk.

(wordt vervolgd)

boekbespreking

Ds. M. R. van den Berg:
De Regisseur, de spelers en het grote spel;
(De plaats van Jozef in Gods heilsplan. Een verklaring van Genesis 37 - 50)
Ca. 200 bladzijden - f 24,90
Uitgave: Kok, Kampen

Stapels boeken komen van de persen. De mensen lezen dus nog, blijkbaar. Maar wat een rommel zit er tussen. Vuile rommel en nette, soms niet eens te onderscheiden voor de argeloze lezer. Je bent dan ook erg blij, dat er ook nog boeken verschijnen, die je graag je kinderen in handen geeft, die je ook zelf met genoegen leest. Boeken, die opbouw-end zijn, stichten zeggen de ouderen. En die tegelijk fris geschreven zijn. Het hierboven aangegeven boek is er zo een. Ds. van den Berg is al vanaf 1973 bezig ons bijbelstudies te geven. Eerst in de reeks „Zicht op de Bijbel” (verschillende N.T.-brieven), daarna in ons blad de studies over „Jeremia” (gebundeld verkrijgbaar) en nu dan onlangs dit boek.

Het is boeiend, want de schrijver weet

te vertellen. Zo, dat je dóór blijft lezen. Je zoudt het ook zo kunnen voorlezen aan ouderen, gehandicapten of aan je grote kinderen. Maar dát typeert het boek niet in de eerste plaats. Wat je treft is het werk van een pastor, een herder, die weet wat de schapen nodig hebben en die je meeneemt en telkens opnieuw er op wijst wat de betekenis van dat gebeuren in Kanaän en Egypte, zo'n 5000 jaar geleden, is geweest en ook voor ons is. Hij spant zich in de openbaring van de HERE door te geven. Theologie? Nee, zo zegt hij, die komt er helemaal niet bij te pas. Dat is wel een moderne opvatting („theologisch bezig zijn”), maar dat is een fatale misvatting. „Ook al heb ik aan twintig theologische faculteiten gestudeerd, maar ik heb de zalving van de Heilige Geest niet ontvangen, dan ben ik blind voor Gods boodschap en blijft de Bijbel ten diepste een gesloten boek voor mij. Niet de wetenschap, maar de Geest van God zelf geeft inzicht in Gods Woord. Alleen die Geest. Gods Woord kan alleen maar Geestelijk, d.w.z. met door Gods Geest verlichte ogen en harten, verstaan worden” (54).

Voor deze manier van pastorale zorg is weinig ruimte meer. Velen lopen achter eigen gekozen leraars aan, mannen, die „in” zijn en de mensen „wat doen”, maar het Woord dan ook pasklaar maken voor hun gehoor (zie 2 Tim. 4 : 3). Zo niet in dit boek. Ds. van den Berg luistert naar wat de HERE deed en doet, naar Zijn redding, ook naar Zijn oordeel. En hij zegt ons hoe daarmee als christenen te leven in deze wereld.

Je merkt ook hoe nauwkeurig hij leest. Bij de naamgeving van zijn

zonen spreekt Jozef (hoofdstuk 41) over het aanbreken van een nieuwe tijd. Manasse: het ouderlijk huis kan hij vergeten. Efraim: voorspoed in Egypte. En dan volgt „Door zijn vaderlijk huis als een afgesloten hoofdstuk te zien, snijdt Jozef in feite de band met Gods beloften door. Want die berusten bij Jacob. Die is de drager ervan. Door de deur naar zijn vaderlijk huis dicht te doen, dreigt Jozef geïsoleerd te raken van Gods beloften en wordt het gevaar acuut dat die in zijn leven gaan afsterven en hun betekenis gaan verliezen. Ook vandaag is dat gevaar nog reëel. Wie de deur naar Gods volk, naar Christus' gemeente achter zich sluit, loopt het risico dat de band met Christus en met God zwakker wordt en uiteindelijk afsterft” (76).

In de geschiedenis van Jozef openbaart de HERE Zijn hand, die alles leidt. Ten goede. Hij heeft een plan, „een verlossingsplan en een doel, waar Hij op aanwerkt”. We moeten ons echter wel realiseren, „dat zo'n verlossingsplan van God niet inhoudt, dat elke menselijke daad nu al bij voorbaat onveranderlijk vastligt. Dat zou puur fatalisme zijn en dat kent de bijbel niet. Het fatalisme betekent de negatie van de menselijke verantwoordelijkheid. Het fatalisme reduceert de mens tot zoiets als de poppen van een poppentheater (...) Het tweede belangrijke gegeven waarmee we rekening moeten houden, is dit: in zijn plan loopt God niet ongeduldig en onrechtvaardig over de mensen heen. Hij is nooit unfair ten opzichte van de mensen. Dat is ook de reden waarom het soms zolang kan duren, voordat Gods plannen en beloften gerealiseerd worden” (18/9). Wat

terloops.....

P. C. van Wijk — Zaltbommel

Over relaties

Er wordt veel gesproken over relaties. Mensen zijn vaak bang om relaties aan te gaan uit angst dat die relaties mislukken. Mensen zijn bang om zich aan anderen te verbinden, terwijl de kranten dagelijks vol staan over medemenselijkheid, sociale bewogenheid, hulp aan eenzamen enz.

Het is kennelijk gemakkelijk in het algemeen te theoretiseren over medemens zijn dan concreet in te vullen wat dit nu daadwerkelijk inhoudt. Voor het omgaan met anderen zullen we op Jezus moeten zien.

Voor het in stand houden van relaties zullen we op Hem moeten letten.

Ook in het hebben van relaties moeten we Hem navolgen, Hij wil ons tot voorbeeld zijn.

Op verschillende plaatsen in de bijbel kunnen we zien dat Jezus zijn doen

en laten verbindt aan wat wij hebben te doen.

Hij zegt dat Hij het licht van de wereld is, maar zegt tot ons dat wij dat óók zijn en Hij roept ons op onze lamp niet te verbergen maar te laten schijnen

Jezus roept vermoeiden op om tot Hem te komen omdat bij Hem rust is te vinden, maar van ons vraagt Hij elkaars lasten te dragen.

De Heiland openbaart Zich als de goede herder, als een herder die alles voor de schapen over heeft, maar tot ons zegt Hij dat we Zijn schapen moeten weiden.

In Zijn leven op aarde heeft Hij duidelijk laten zien dat het Zijn begeerte was om de wil van Zijn Vader te doen, en tot ons zegt Hij dat we niet praten moeten over wat God wil maar dat we de wil van God moeten doen.

Zo zijn er meer voorbeelden te noemen.

Jezus stelt Zichzelf tot een voorbeeld. Wie over Jezus praat en zegt Hem te willen navolgen, zal in zijn leven iets van Jezus moeten laten zien.

—o—

Tijdens de bijbelstudieweekends van GLJC werd deze zomer o.a. gesproken over 'de mens in relatie tot de ander'. Hierbij werden de volgende discussie-

vragen gegeven. Het is voor ons allen de moeite waard die eens te overdenken en naar antwoorden te zoeken.

Discussiepunten

'De mens in relatie tot de ander'

1. In Genesis 2 : 18 staat dat het niet goed is dat de mens alleen blijft. Slaat dit woord alleen op de man-vrouw verhouding of heeft dit bijbelwoord betekenis voor allerlei intermenselijke verhoudingen? Kan een mens echt mens zijn zonder op een of andere manier relaties te hebben met een ander?
2. De breuk met God door de zonde heeft tot gevolg de breuk tussen de mensen onderling (zie b.v. Gen. 3 : 7 en Gen. 4 : 6). Kun je meer voorbeelden uit de bijbel noemen waaruit dit blijkt? Ken je ook voorbeelden uit het dagelijkse leven waarin dit tot uiting komt?
3. De bijbel leert ons de naaste lief te hebben als onszelf. Jezus Zelf zegt dit in de bekende wets-samenvatting (Matth. 22 : 35-40). Mogen we onszelf liefhebben? Probeer je 'ja' of 'nee' te motiveren? Op welke wijze kunnen we onszelf overschatten en onderschatten en wat voor gevolgen heeft dit voor

de omgang met anderen? Kunnen zelfaanvaarding en zelfverloochening samengaan? Wat betekent het concreet dat je de ander uitnemender moet achten dan jezelf?

4. In het Oude Testament is het gebod tot naastenliefde vooral gericht op de broeder, de volksgenoot, de mede-bondeling (Lev. 19 : 18), ook al wordt dit gebod duidelijk uitgebreid tot de vreemdeling (Lev. 19 : 34). Ook wordt in het Oude Testament verschillende keren gesproken over de verhouding tot vijanden (b.v. Spreuken 24 : 17 en 25 : 21), maar ook dan gaat het over volksgenoten. Kun je voorbeelden geven uit het leven van Jezus waaruit blijkt dat Hij aan het gebod tot naastenliefde een duidelijke verruiming heeft gegeven?
5. Het verhaal van de barmhartige samaritaan is een reactie op een vraag aan een schriftgeleerde. Op welke wijze beantwoordt Jezus aan het slot de vraag die gesteld werd? Kun je zeggen dat Jezus de zaak eigenlijk omkeert? Welke les zie je in deze gelijkenis voor jou persoonlijk? Hebben Matth. 5 : 7 en 7 : 12 hier ook iets mee te maken?

heeft Jacob moeten wachten en hoe-
veel jaren gingen er voor Jozef heen,
vóór hij uit de gevangenis kwam? Er
gebeurde van alles en nog wat, de
geschiedschrijver geeft dat levendig
en boeiend weer. Maar het verband
van dat alles te zien is eerst mogelijk
als je achter dat gebeuren staat. „Zo
is het vaak. Niet alleen bij de broers
van Jozef, maar ook bij ons. Ook u
hebt ongetwijfeld wel eens het gevoel
gehad, dat u wel meespeelde in de
gebeurtenissen, maar er geen greep
op had en uw rol niet doorzag, laat
staan die van de andere medespelers.
En dan dacht u ook: waar ben ik mee
bezig? Waar brengen de gebeurtenis-
sen me heen? Ik speel wel mee, maar
gelijktijdig wordt ik bespeeld. En ik
heb er geen idee van hoe en waarom
dat gebeurt en waarop het zal uit-
lopen. Dat kan. Zoiets kán met je
gebeuren. Waarom? Omdat de regie
van de gebeurtenissen uiteindelijk
niet bij ons berust maar bij God. Hij

is de Auteur en Regisseur van het
spel dat we spelen. Hij schrijft de
geschiedenis van deze wereld en van
ons leven. En wij kennen zijn plot
niet. We kennen wel de hoofdgedach-
te en de uiteindelijke afloop. Die
heeft Hij ons medegedeeld. Maar hoe
het allemaal in zijn werk zal gaan en
wat onze functie in dat geheel is,
kunnen we niet doorzien en niet over-
zien” (107). Daarmee is de titel van
het boek verklaard.

Met die schets, of beter gezegd met
het belijden van Gods hand in je
leven, zijn heus niet alle vragen van
de tafel. Je kunt, als Jozef - jarenlang
met vraagtekens rondlopen. En wat
verwacht je dan van God? Als Jozef
in de gevangenis zit, wat mag hij dan
van de HERE verwachten? Dat hij er
binnen de kortste keren uit zal zijn?

„Nou, een dergelijke belofte bestaat
niet. Het is wel goed daar even wat
aandacht aan te geven. Er zijn altijd
nog erg veel mensen die denken, dat
God het min of meer verplicht is er
voor te zorgen, dat het je als christen
allemaal voor de wind gaat en dat Hij
alle tegenslagen voor je opvangt of
uitschakelt (...) God is niet de grote
Ombudsman die elke moeilijke
situatie wel even voor ons oplost. God
heeft ons nergens beloofd dat Hij ons
buiten alle moeilijkheden zal houden.
Hij heeft ons wel beloofd dat Hij
midden in de moeilijkheden bij ons
wil zijn en naast ons wil staan en dat
die moeilijkheden daarom ons ten
goede zullen zijn” (44/5).

Zo zou ik nog wel even door kunnen
gaan met citeren van waardevolle ge-
deelten. Maar ik hoop mijn doel
reeds te hebben bereikt: uw belang-
stelling te wekken voor dit boek.
Tracht het in handen te krijgen. Het
zal u zeker aanspreken, het is voedsel
voor onderweg, omdat het u terug-
voert naar het levende brood, de
Schriften.

Tenslotte twee opmerkingen. Bij de
behandeling van hoofdstuk 49 is een
excurs (een uitstapje) opgenomen
over „zegenen in de bijbel en in de
kerkelijke praktijk”. Een stuk dat de
moeite waard is, maar dat m.i. méér
de moeite waard is dan de acht blad-
zijden die er aan zijn gewijd. Het ligt
in het verlengde van wat we hiervoor
weergaven over het theologisch bezig
zijn. Je behoeft geen theoloog te zijn
om Gods Woord te horen en het te
spreken. Je behoeft ook niet (ge-
ordend) predikant te zijn om te zegen-
en en dat zegenen is niet een bij-
uitsluiting kerkelijke zaak.
Vervolgens: onder het lezen noteerde
ik twee drukfouten. Op bladzijde 27
is Ezau genoemd in plaats van Izaäk
en op bladzijde 132 moet de tekst-
verwijzing ten rechte zijn Gen. 26 : 2.

M. de Jonge, Voorburg

AMSTERDAM-C. — Adres kerke-
raad: J. P. Stoop, Tobias Asserlaan
391, 1111 KB Diemen, tel. 020-903329.
Preekvoorziening: Mevr. N. E. Ver-
heij, Leliegracht 19-III, 1016 GR Am-
sterdam, tel. 020-245675.

HARDINXVELD-GIESSENDAM —
Postadres: Postbus 227, 3370 AE
Hardinxveld-Giessendam.

HATTEM-HEERDE — Beroepen te
Hattem-Heerde: Ds L. W. G. Blokhuis
te Schiedam.

GRONINGEN — De regionale ver-
gadering van 16 november j.l. heeft
aan de heer D. A. Westerkamp voor
de tijd van 1 jaar preekconsent ver-
leend. Het adres van de heer D. A.
Westerkamp is Rademarkt 29-I, 9711
CT Groningen, tel. 050-122480.

Samenwerking school-ouders
in praktijk.

De VOCO (prot. chr. vereniging van
ouders) houdt op D.V. woensdag-
avond 25 november a.s. over dit the-
ma een regionale bezinningsavond in
de Voorhof, Vliet Noordzijde in Rijns-
burg. Spreker is drs. G. P. Olbertijn,
conrector Chr. Lyceum-HAVO te
Gouda. Aanvang 20.00 uur, boeken-
tafel aanwezig.

Na de pauze kunnen naast vragen
over het thema ook andere technisch-
inhoudelijke vragen aan de orde ko-
men.

Christen-ouders en belangstellenden
zijn van harte welkom.

TE HUUR

6 pers. nieuwe appartementen in
het gezellige Tirdorp Axams,
een ideaal oord voor

WINTER en ZOMERVAKANTIE'S

In het gebouw vele extra's zoals:
zwembad, sauna, stobe, was- en
droogmachine's.

Bij vroegtijdige reservering, meer-
dere appartementen gelijktijdig te
reserveren.

Aantrekkelijke all-in-prijzen.

Voor informatie: 071-411115 en 01862-
2596.

BIJBELKRINGEN, VERENIGINGEN enz. OPGELET!

Er zijn nog exemplaren van
de 'Hulp bij Bijbelstudie'
over het boek Jeremia ver-
krijgbaar.

De prijs is slechts f 10,—.

Zie de bestelbon in dit nummer.

Zoekt U voor Uw vakanties iets anders?

Evangelische Camping „t Beloofde Land”

biedt U
een afwisselend programma
tijdens Paas-, Zomer- en Herfst-
vakantie.
Bovendien beschikken wij over
groepsaccommodatie.
Speciale tarieven in voor- en
naseizoen.

Reserveringen na 3 januari 1982.

Vraag folder.
Bosweg 17, Voorthuizen, tel. 03429-2942

WOLFHALDEN (Zw.)

Ons chalet in Kt. Appenzell
is weer te huur.
Ligging op 800 mtr. — Uitzicht
Bodensee. — Max. 6 pers.

Tel. 09 - 41 64 67 1234
Fam. Van der Meer

Drukkerij »Steenbergen«

Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukwerk

Zeist - Telef. 03404-22452

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke aktivitei- ten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen
van abonnementen: uitslui-
tend bij de administratie.
Abonnementen kunnen
ieder moment ingaan, doch
slechts per 31 december
eindigen. Opzeggen uiter-
lijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van nevenstaande
bestelbon kunt u een door „Opbouw” uitgegeven
brochure 'Hulp bij Bijbelstudie' bestellen.

De prijs is exclusief portokosten!

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgave
ontvangt u een accept-girokaart met daarop het ver-
schuldigde bedrag vermeld.

De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder
postzegel sturen naar:

Administratie „Opbouw”,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum

Gaarne ontvang ik:

..... ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie)
(plm. 194 pag.) à f 10,—.

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening: